

FOREKOMSTER AV MINERALER OG NATURSTEIN PÅ SØRØYA

*- et tilbakeblikk på 4 korte steinsesonger i Vest-Finnmark
Tettstedet Hasvik, Sørøya i Vest- Finnmark, 1998*

*Av Atle Michalsen,
Fredrikstad*

Cancrinitt, gul. Brennhaugane.

Diopsid. Bolefjorden.

Lite visste jeg om Sørøya da jeg og familien kom med båten inn mot fergeleiet ved Hasvik for første gang i 1994. Som nybakte lærere hadde vi fått jobb her, i Finnmarks eneste rene øykommune - Hasvik. Da vi gikk i land ante vi ikke at dette skulle bli vårt hjemsted de neste 4 årene – og at denne ”grønne øya i nord” skulle vise seg å være et paradys for alle som har steinsamling som hobby.

Kommunen skulle vise seg å ha ca 1200 innbyggere som fordelte seg på de tre tettstedene, Hasvik, Breivikbotn og Sørvær. Den eneste asfalterte veien på den sørlige delen av øya går mellom disse stedene, en avstand på ca 3 mil. De rike fiskefeltene i havet utenfor øya har vært og er den viktigste næringsveien, men det var den vakre naturen ”søringen” la mest merke til. Steile klipper, grønnkledde åser og fjorder med lange,

kritthvite sandstrender. Ypperlig for jakt og annen rekreasjon.

Etter å ha fått flyttelasset i hus kunne vi begynne på våre første ”vandringer” på øya. Med sekken på ryggen trasket vi av sted på ukjente stier. Nordsandfjorden og Sørsandfjorden var våre første mål – det var disse stedene turistene besøkte, fikk vi vite. Og fint var det vi fikk se: vakre sandstrender, fantastiske sanddyne systemer og eksotisk vegetasjon.

Skiltene ved strendene fortalte at dette var vernede områder og at bjørkeskogen i Sørsandfjorden representerte de nordlige bjørkeskogene i fylket. Men det var også mye annet spennende å se på våre første turer. Flate gresskledde sletter, vakende ørret i klare fiskevann, truende reinsdyrflokker, flyktende harer og ørna som svedde over oss. Helt fantastisk for en urban

Havorn på flukt

Utsikt over Bolefjorden.

søring.

Det gikk ikke lang tid før jeg oppdaget at øya også hadde mye å by på sett fra et geologisk ståsted. Noen rykter hadde jeg jo hørt tidligere, og som gammel steinsamler oppdaget jeg at berggrunnen, som var blottlagt over store områder, både var variert og spesiell. Mens mørke gabbrokropper, dioritt, migmatisert gneis og hvite syenitt bergarter kranglet om plassen på den østre delen av øya, var det lenger vest arkose, kvartsitt, skifer og kalkstein som rådde grunnen. I kystprofilen like ved stedet Haraldseng, er det også en større gang med den sjeldne bergarten karbonatitt. Ja, mulighetene var nok store for å finne noen fine suvenirer til steinsamlingen i disse områdene.

Etter en lang og mørk Finnmarksvinter var jeg klar for å inispisere lokale forekomster. Uværskveldene

hadde jeg brukt til å lese gjennom det som var av geologisk litteratur om området – og det hadde vist seg å være mye. Og da kalenderen nærmet seg mai, kunne jeg ta noen småturer i lavlandet. Og etter hvert som sommeren kom, kunne jeg følge snøgrensen høyere og høyere – noen steder ble ikke blottlagt før langt ut i juli. Og etter en kort sesong hadde jeg klart å besøke en del interessante forekomster.

De neste 3 somrene ble også i stor grad brukt til dette - å kartlegge områdene på den sørlige delen av øya. Sørøya er den 4. største øya i Norge og det er derfor store områder å gå på. Men dårlig utbygd veinett gjorde at mange interessante topper og skråninger ikke ble besøkt, fordi de lå for langt unna ”parkeringsplassen”.

Nedenfor følger en enkel oppsummering av mange fine

Hornblende, Brennhaugane.

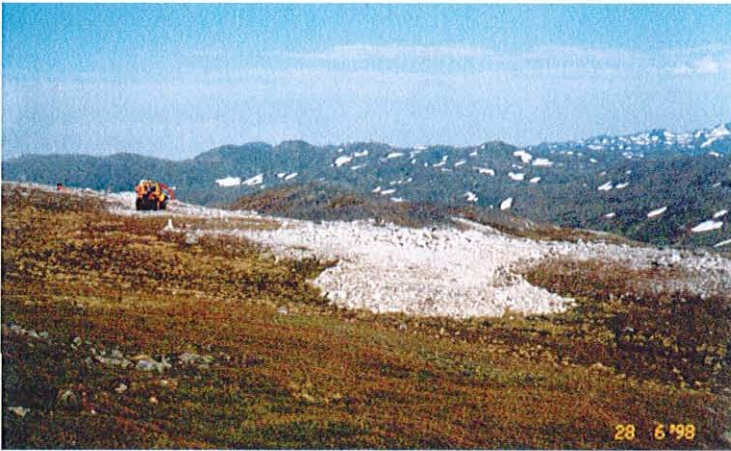

Kyanitt, Båtbergan.

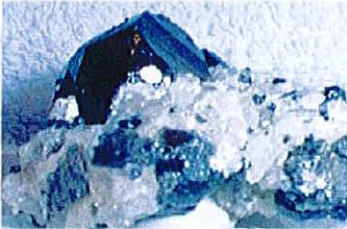

Kyanitt ca. 15 cm høy, Båtbergan.

Sodalittforekomsten på Brennhaugane

Melanitt, krystall 3 x3 cm. Haraldseng.

Natrolitt, Dønnesfjordveien.

Prehnitt, Gammegård, Dønnesfjord.

steinturer – fordelt på 4 korte sesonger. Det er ikke noe forsøk på å gi en faglig oversikt over mineralrikdommen eller geologien på Sørøya, men mer en steinsamlers rapport over hva denne øya har å tilby eventuelle steinglade mennesker som skulle få muligheten til å besøke denne naturperlen i nord.

Området Sørsandfjorden - Nordsandfjorden

Dette området ligger mellom Sørvær og Breivikbotn. Man starter gjerne turen fra et reinslakteri som ligger ved veien noen km vest for Breivikbotn og går nordover herfra. Fra hovedveien bruker man fra 30 minutter til 1 time på å gå til de ulike forekomstene. Bergarten i dette området er stort sett glimmerskifer.

Det første mineralet jeg fant her var **kyanitt**. Jeg gikk ofte i dette området, og stadig dukket det opp små og store «knoller» med kyanitt som var erodert ut av bergarten. Kvaliteten på materialet

varierte stort. De beste prøvene fant jeg ved Båtbergan nord for Nordsandfjorden. Her var det lange, flate krystaller opp mot 20 cm i røkkvarts.

Fargen varierer fra lys til mørk blå. Krystallene opptrer både som enkeltkrystaller eller parallelle og radiære grupper.

Et par hundre meter fra denne forekomsten fant jeg også en mørk/sort kyanitt i krystaller opp mot 4 cm. Disse ligger i en mørkere matriks (skifer?) med noe **grafitt**.

Et annet mineral som det var en del av i dette området er **staurolitt**. De beste prøvene fant jeg i høydene like sørøst for Sørsandfjorden. Flere av "toppene" her består av glimmerskifer, og staurolitt krystaller ligger løse i grusen eller halveis erodert ut av berget. Mye av materialet er dårlig, men i en åsside fant jeg et område på ca 100 m² hvor krystallene var blanke og fine, med en fin rødbrun farge. Her var det krystaller opp mot 8 cm, men de minste var best utviklet. Sammen med staurolitt finnes det enkelte steder små velformede krystaller av **almandin**. Krystallene er opp mot 1 cm i diameter. Noen steder fant jeg også mineralet **sillimanitt**, sammen med kyanitt og kvarts, som hvite fibrøse

aggregat. Ellers dukket det opp mye fin gjennomskinnelig røkkvarts i store massive stykker. I glimmerskiferen er det også mye amfibol (**pargasitt?**)

Sodalittforekomsten på Brennhaugane

Brennhaugane er noen topper som ligger langs grusveien fra Breivikbotn til Dønnesfjord. Når man har passert det høyeste punktet på denne veien, ser man Brennhaugane på venstre hånd. Berggrunnen her er gabbro og nefelinsyenitt. Gabbroen er en del av Breivikbotn gabbroen som strekker seg fra Hasvåg-vannet i sør til Dønnesfjorden i nord. Hele veien finner man nefelinsyenitt-pegmatitter i lag med gabbroen, og disse skjuler nok mye spennende.

I nefelinsyenitten på Brennhaugane er det prøvesprengt på 2 steder for å undersøke kvaliteten på bergarten. Hvilke planer som foreligger for denne forekomsten er uklar, men i løpet av de 4 årene jeg besøkte området var det lite aktivitet, og ingen ny sprengning ble foretatt.

Den blå **sodalitten** er det første mineralet man finner her. Sodalitten har fin mørkeblå farge og finnes i massive bånd med en bredde på max 5–6 cm, men stort sett bare som noen mm tykke «årer». Den ligger i fine bånd i den hvite syenitten og lager fine kontrastfylte mønstre. Dette

Båtbergan sett fra Nordsandfjorden

er spesielt vakkert å se på regntunge dager, da kommer blåfargen godt frem.

Selv om det er en del små druserom i bergarten, ble ingen krystaller observert av meg.

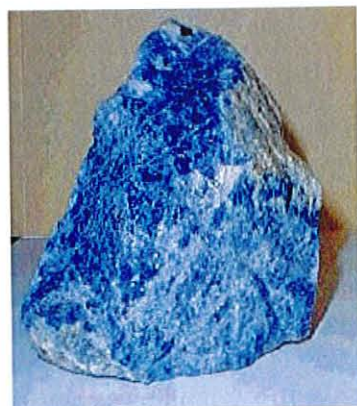
Et annet mineral som er vanlig her er **cancrinit**. Fargen varierer fra lys rosa til sitrongul. Mineralet finnes massivt i bergarten, men krystallflater ble observert. Den rosa varianten er mest utbredt og opptrer i store massive stykker sammen med **biotitt**, **sodalitt** og **monazitt**.

Monazitt opptrer som små rødbrune krystaller med fin glassglans. Disse er ofte bare ca 1 mm store, men krystallene er fine og bra utviklet. Jeg var usikker på hvilket mineral dette var, men en prøve ble sendt til MGM og analysen viste at dette var monazitt.

Pyritt opptrer som skarpe kubiske krystaller. Den største jeg fant var ca 1,5 x 1,5 cm. I små druserom i bergar-

Pyritt 2 x 2 cm, Brennhaugane.

Sodalitt, massiv, høyde ca 8 cm, Brennhaugane.

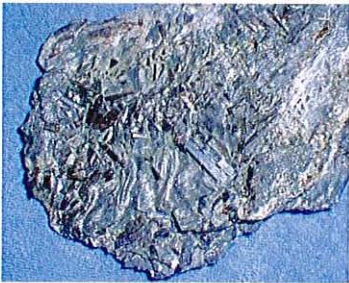

Turister i Nordsandfjorden

Cancrinit, rosa, sammen med sodalitt.

Staurolitt, Sørsandfjorden.

Titanitt, Haraldseng.

ten er det også vanlig å finne hvite, bra utviklede krystaller av **albitt**. Krystaller opp mot 2 cm ble samlet inn. Ellers finner man **skapolitt**. Det finnes her som blå masser med noe krystallutvikling. Massivt i bergarten finnes også **nefelin** og **alkalifeltspat**.

Brennhaugane

Områdene rundt sodalittforekomsten skulle også vise seg å være svært interessante. Når man vandret i dette området, dukket det alltid opp noe, og historiene om hva som er funnet her tidligere var mange.

Store og små enkeltkrystaller av **epidot** ligger spredt i grusen over store områder. I en løsblokk fant jeg en del krystaller med bra utvikling innbakt i bergarten. De største krystallene var ca 7 cm. En lokal samler hadde funnet mye av dette materialet her, så det er nok et sted man bare må jobbe litt...

I en liten pegmatitt kom jeg

over en del krystaller av mineralet **hornblende** som lå i en lys feltspat. Krystallene er flate og fargen er svart. De er blanke og fine og er opp mot 8 cm lange.

Ellers observert jeg at syenitten mange steder viste en tydelig "zeolittisering". En rødlig masse jeg stadig møtte, er sannsynligvis det man kaller spreustein. Enkelte steder fant jeg også godt utviklede krystaller av **natrolitt** i druserom, men også som aggregater i biotitt linser. De største krystallene jeg fant var ca 3 cm lange. Sammen med natrolitten var det også en del krystaller av en gul **granat** (grossular?).

Et annet relativt vanlig mineral i syenitten er **zirkon**. Fine kortprismatiske enkeltkrystaller med pyramider i endene finnes overalt. Jeg fant krystaller opp mot 2 cm. Fargen er lys brun men er ikke gjennomskinnelig.

Et magnetisk sort mineral som også opptrer i syenitten er trolig **magnetitt**. Mineralet finnes som dårlig utviklede krystaller og masser og er vanlig i dette området.

Bølefjellet

For å komme hit går man vestover fra Brennhaugane. Etter å ha passert noen mindre topper begynner man vandringsen utover en fjordarm. Fra høyden har man vakker utsikt i alle retninger -

et fantastisk skue. Det første man møter her er glimmerskifer med mye fin **kyanitt**.

Fortsetter man vandringen utover noen timer, kommer man inn i soner med kalkstein og skarn. Skarn forekomstene er de mest spennende i dette området.

En bergside blottla en skarnbergart med mange kalsittlinsjer. Fine krystaller av mørkegrønn **diopsid**, rød **grossular** og gulhvitt **titanitt** kunne syres ut. Forekomsten er stor, men så store krystaller som man får fra naboøya Seiland ble ikke observert. Men dette er en veldig spennende og artig forekomst, og mange estetiske stuffer kan nok finnes her. Dette er en lokalitet jeg bare fikk besøkt en gang.

Haraldseng:

Haraldseng er en gård som ligger ved veien mellom Hasvik og Breivikbotn. Her finner man en karbonatittbergart som er meget spennende. Forekomsten ligger helt nede ved sjøen ca 500 meter fra hovedveien. Dette er også et område som kan vise til en god del mineraler:

I karbonatitten er det mye **titanitt**. Stort sett er dette som små krystaller (3 -10mm), men det finnes også store krystaller, spesielt i en bergside helt nede ved sjøen. Den største krystallen jeg fant var

4 x 5 cm. Fargen er brun/brunrød.

I en kalsittåre helt nede ved sjøen finner man svarte **andraditt** krystaller opp mot 5 cm. Dette er den varianten av andraditt som heter melanitt. Krystallene er blanke og fine, men kalsitten de ligger i er sprø og grovkornet, noe som gjør at krystallene er vanskelige å få ut hele. Forekomsten er begrenset i størrelse, og var nesten uttømt da jeg besøkte stedet.

Like ved «melanitt - forekomsten» er det en kalsittgang med en del **pyritt**, og **natrolitt**. Natrolittkrystallene vokser fritt i druserom og har fine terminerte topper. Krystallene har en max lengde på 1 cm. Pyrittkubene er veldig små, men fine å se på i mikroskopet.

Et annet mineral jeg fant i dette området er **apatitt**. De jeg fant forekommer som små grønne prismatiske krystaller opp mot 1 cm i feltspat. I litteraturen er det beskrevet fine krystaller opp mot 5- 6 cm herfra.

Det er mye amfibol i området. En geologisk rapport fra 1960- tallet beskriver denne som en «**Hastingsitic amphibol**». Store klumper av et tungt, sort mineral med noe krystallutvikling er sannsynligvis ilmenitt/magnetitt. Mineralet opptrer sammen med apatitt og titanitt.

I skråningen ned mot vannet går det en del kalsittårer. I disse er det små og store druserom. En druse på 1 x 1 meter var blitt tømt før min tid, og restene fra denne drusa lå strødd nedover i skråningen. Drusa hadde nok skjult fine krystaller av **kalsitt/bladspat**, men det var lite å ta vare på nå, etter å ha blitt eksponert for vær og vind i flere år.

I et område på høyden over kystprofilen fant jeg klumper på flere kg av en blå **skapolitt**, men ingen krystallutvikling her.

Fra denne forekomsten er det ellers rapportert thomsonitt, rutil og ægirin-augitt.

Noen mindre forekomster: **Gammalgård**

Når man følger grusveien til Dønnesfjord finner man Gammalgård helt nede ved sjøen ca 7-800 meter før man kommer til båthavna i Dønnesfjord. Fra veien går man ned til sjøen og det er her i strandsonen at man kan finne interessante ting. Etter en liten tur her hadde jeg funnet fine prøver av **prehnitt** og **epidot**. Prehnitt finnes som årer i berggrunnen. Disse årene kan være opp til 15 cm breie og i disse finner man små og store druserom hvor mineralet har fått vokse fritt til kuleformede aggre-

gat. Sammen med prehnitten finner man også en del epidot. Mineralet opptrer her som grønne krystaller opp mot 2 cm i druserom eller ”innesluttet” i prehnitt. Andre mineraler som opptrer her er lyserød **albitt**, brun **titanitt** og fine krystaller av **muskovitt**.

Denne bergartssonen forsvinner ned i sjøen men dukker opp igjen på noen øyer ute i Dønnesfjorden. De samme mineralene er funnet der.

Brevik:

Brevik er et liten «bygd» som ligger midt mellom Breivikbotn og Sørvær. I veiskjæringene ned til Brevik finner man det eneste stedet langs hovedveien hvor kalkstein er blottlagt. Mineralogien her skiller seg derfor litt fra mange av de andre forekomstene på øya. I veiskjæringen her fant jeg **skapolitt** som gulhvite krystaller opp mot 5 cm.

Noen hvite vifteformede aggregater som lå i tynne sprekker ble analysert ved MGM og viste seg å være **natrolitt**. Ellers opptrer **tremolitt** som lysegrønne aggregat med dårlig utviklede krystaller og **vesuvian** som små brune

krystaller. Noen vakre klare krystaller med størrelse fra 1 - 5 mm er trolig **albitt**.

«Rekeskaret»

Like nord for Hasvik er det et område som tidligere fungerte som kommunal søppelplass. Her er det i den senere tid tatt ut en del masse og det er gravd en del. Mange tynne kvartsårer er kommet opp i dagen og her er det hundrevis av små druserom. Stort sett består disse av små krystaller av klar kvarts, men jeg fant også noen stuffer med **ametyst**. Krystaller opp mot 1 cm.

Ved sjøen, 50 meter fra dette stedet, er det en stor «druse» med ametyst. Denne er ca 2 meter høy og 3-4 meter lang. Alle veggene her har vært dekket med fine krystaller. Dette må ha vært et fantastisk syn tidligere, men nå er det bare rester igjen. Mye er nå ødelagt etter at noen «skattejegere» sannsynligvis har prøvd å tømme forekomsten med dynamitt.

Kvithellan:

Ved strandkanten et par kilometer nord for Hasvik, ved Kvithellan, er det en fin forekomst av mineralet **schorl**. Krystallene ligger i

en matriks av kvarts, og størrelsen varierer fra 2 - 10 cm. De fleste krystallene er meget godt utviklede og har fine terminerte topper. Materialet er svært vanskelig å få ut pga. kvartsen.

Hasvikneset:

Fra bygda Hasvik går det en grusvei inn i en liten fjord som heter Hasfjord. Ved noen fiskegjeller som står ved denne veien, fant Per Bøe fra museet i Tromsø et glimmermineral som viste seg å være **margaritt**. Mineralet ble funnet i en løsblokk like ved veien. Jeg fikk tilsendt en prøve av mineralet. Denne besto av små hvite flak av margaritt med en fin glans.

ENKELTFUNN

Andre småfunn ble gjort av følgende mineraler:

- muskovitt, var. fuchsitt i store flak nord for Åfjordvannet
- klinoklor, mørkegrønn, massivt i nefelinsyenittpegmatitt, nord for Åfjordvannet
- laumontitt, hvite krystaller opp til 1 cm veiskjæring, Dønnesfjordveien
- aktinolitt, nåler i kvarts, nord for Åfjordvannet
- malakitt, grønt belegg, vanlig

- natrolitt, veiskjæring, Dønnesfjordveien
- Mineraler som er observert fra funn gjort av andre:
- dravitt, sorte, krystaller opp mot 2 cm
- korund, var «rubin», i syenitt, sør for Breivikbotn
- kobberkis, massiv
- granater, (andraditt?), store krystaller på matriser, Brennhaugane
- røkkvarts i store krystaller, Sørvær

NATURSTEIN

Når det gjelder naturstein, så er det foruten sodalitt og gabbro blitt registrert funn av diabas, rosenkvarts, monsonitt, mylonitt og granulitt. Ved siden av sodalitten, er det gabbroen som har fått mest oppmerksomhet lokalt. Den er meget mørk, og pga. inneslutninger av bl a hypersthen, får polerte flater et meget vakkert utseende - nesten som en stjernehimmel. Utad er den reklamert for under navnet «Galaxy». Ved Hasvik ble det tatt ut en del av dette materialet de årene jeg bodde på Hasvik, og kommunen satser stort på å få etablert arbeidsplasser i denne næringen.

OPPSUMMERING

Sørøya kan vise til mange interessante forekomster av mineraler og naturstein. Ved siden av de forekomstene og enkeltfunnene som er nevnt ovenfor, er det i litteraturen referert til funn av følgende mineraler: dumortieritt, analcim, zoisitt, pentlandin, scolesitt, orthitt, beryll, wollastonitt, cummingtonitt, spinel, cordieritt, pyrotitt, goethitt og hedenbergitt. Fra ryktebørsen kan også nevnes gull og kobber.

Mange av mineralene som jeg har referert til i forekomstene ovenfor fant jeg flere steder. Dette gjelder spesielt kyanitt, prehnitt og kvarts. Kun den/de viktigste lokalitetene er nevnt.

Så mange sjeldenheter finner man ikke hvis man lister opp det som er funnet, men likevel er det interessant å finne så mye på så begrensede geografiske områder. For det er nesten slik at hvis man har interesse for stein og går en tur på Sørøya, så vil man med stor sannsynlighet finne en vakker stein. Men så lenge det ikke er noe særlig aktivitet på anleggs-

fronten og det ikke spren- ges i fjellet noen steder, så kan man bare skrape på overflaten . Hadde det vært et pukkverk, brudd eller liknende, spesielt i syenittpegmatittene, så hadde det nok dukket opp mye spennende.

Skulle du ha interesse av å besøke Sørøya, så har Hasvik fergeforbindelse med Øksfjord, og hurtigbåtforbindelse med Hammerfest, Tromsø og ytre Alta. På Hasvik er det også en kortbaneflyplass som betjenes av Widerøe. Her er det flyforbindelse til Hammerfest og Tromsø. Hotell, gjestgiveri og hytter er det mulig å leie ved opphold i kommunen. Og hvis det skulle være noe tvil - her er det også gode fiske- og jaktmuligheter.

Vi har noen få eks.av
Øivind Juul Nilsens:
Vi samler stein og mineraler.

Her er alt du trenger å vite!
50 kr. + porto
redaksjonen